

1

Теорія та історія
культури

УДК 025.5:004.73

О.М. КУШНАРЕНКО

**ВЕБ-САЙТ ЯК ЗАСІБ ЛОКАЛЬНОГО І ГЛОБАЛЬНОГО
ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
КОРИСТУВАЧІВ**

Розглядаються перспективи використання веб-сайтів бібліотек для вдосконалення довідково-бібліографічних ресурсів і довідково-бібліографічного обслуговування користувачів у локальному (глобальному) масштабі. Висвітлюються проблеми термінології.

З розвитком Інтернет-технологій якісно змінюються всі напрями діяльності сучасних бібліотек, спрямовані на оперативне і повне задоволення потреб користувачів. Важливим компонентом інформаційної складової бібліотечної діяльності є бібліографія, яка не обмежується лише бібліографічним забезпеченням цієї діяльності, необхідністю створення системи бібліографічної інформації поточного і ретроспективного характеру. Це вкрай важливо, однак не вичерпує суті проблеми. На фоні активного обговорення проблем створення віртуальних бібліотек, впровадження комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у бібліотечну справу як засобів забезпечення оперативного доступу користувачів до інформації загубився один з основних аспектів одвічної діяльності реальних бібліотек – довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО).

Довідково-бібліографічне обслуговування є одним із провідних напрямів бібліографічної діяльності бібліотеки, який у сучасних умовах набуває пріоритетного значення. Активне затребування ДБО зумовлене, по-перше, зростаючими потребами користувачів до повного й оперативного задоволення своїх потреб і запитів; по-друге, дефіцитом документно-інформаційних ресурсів окремих бібліотек; по-третє, активним впровадженням у ДБО нових інформаційних технологій. Об'єктивно зростаюча потреба користувачів і бібліотечних фахівців у ДБО зумовлена також і внутрішнім самовдосконаленням системи – трансформацією її в більш широку систему довідково-інформаційного обслуговування (ДІО), спрямованого не лише на задоволення бібліографічного запиту, видачу бібліографічної довідки як форми ДБІ, а й фактографічної, повнотекстової, підвищення інформаційної культури користувачів, забезпечення доступу до первинних і вторинних документів за допомогою традиційного (карткового, друкованого) і нетрадиційного (електронного) довідково-бібліографічного апарату (ДБА) бібліотек, локального чи віддаленого доступу до бібліотечних ресурсів за допомогою Інтернет.

Активне застосування веб-технологій в ДБО гальмується не лише через техніко-технологічні причини, а й через невирішення нагальних проблем теоретичного, методичного й організаційно-управлінського характеру.

У теоретичному аспекті основним завданням є створення терміносистеми ДБО – організованої сукупності термінів даної сфери бібліографічної дія-

льності бібліотек. Сьогодні навіть базовий термін «довідково-бібліографічне обслуговування» тлумачиться по-різному, у широкому та вузькому розумінні. Згідно з широким розумінням, ДБО – це «бібліографічне обслуговування відповідно до разових запитів споживачів інформації» [3, с. 178; 6, с. 157]. Вузьке визначення поняття ДБО – це «обслуговування відповідно до запитів споживачів інформації, пов'язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг» [1, с. 4]. Отже, в першому разі ДБО не обмежується формами і напрямками обслуговування, однак передбачає разовий попит користувачів. У другому – пов'язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг. Довідка розглядається як відповідь на разовий запит, а бібліографічна послуга – як результат бібліографічного обслуговування, що задовольняє потреби в бібліографічній інформації [1, с. 5]. Нечіткість формулювань породжує різнобій у змісті ДБО та обліку його результатів навіть в однотипних бібліотеках.

Другою невирішеною теоретичною проблемою є відсутність єдиної класифікації довідок. Зазвичай, їх поділяють на бібліографічні та фактографічні. Бібліографічна довідка дає відповідь на разовий запит, що містить бібліографічну інформацію про наявність та (або) місцезнаходження документа в певному фонді (адресна довідка), про зміст бібліографічної інформації з певної теми (тематична довідка), про відсутні або перекручені в запиті елементи бібліографічного опису (уточнювальна довідка) [1, с. 5; 6, с. 159]. Фактографічні довідки містять відповіді на фактичні дані: про конкретні факти, події, явища реальної дійсності і т.ін. [1, с. 6; 6, с. 158]. Із впровадженням новітніх інформаційних технологій фактографічні, адресні, тематичні й уточнювальні бібліографічні довідки можуть виконуватися і надаватися споживачам в електронній формі, зокрема, у режимі «запит-відповідь» через використання e-mail. Це уможливить здійснювати ДБО не лише в локальному (в межах бібліотеки), регіональному (в межах міста, області), національному (в межах України), а й у глобальному масштабі.

Формування в Інтернет системи довідково-бібліографічного обслуговування, паралельної традиційній, дозволяє оптимізувати організацію цієї діяльності, вийти за межі обслуговування лише своїх користувачів, здійснювати ДБО цілодобово, в будь-якому місці. Однак використати можливості Інтернет для ефективного налагодження ДБО можливо лише за умови, коли бібліотеки потурбуються про внесення своєї довідково-бібліографічної продукції на власні веб-сервери, веб-сайти і веб-сторінки. Оскільки веб-технології знайшли відносно повне розкриття в спеціальній літературі [2; 4; 5], сконцентруємо увагу на розкритті їх потенціалу в довідково-бібліографічній діяльності бібліотек.

Перспективи використання в ДБО веб-сайтів бібліотек пов'язані з виконанням такої роботи: а) переведення довідково-бібліографічної продукції бібліотек в електронну форму; б) введення її до веб-сайтів бібліотек; в) здійснення власне довідково-бібліографічного обслуговування за допомогою довідково-пошукових

можливостей веб-сайта.

Переведення довідково-бібліографічної продукції в електронну форму – не самоціль, а засіб суттєво підвищити ефективність ДБО бібліотеки. Усе, що нині створюється окремими бібліотеками (бібліографічні бюлетені, довідники, тематичні списки, бібліографічні покажчики, огляди, реферати, пам'ятки тощо), використовується обмеженим колом споживачів через мікроскопічні тиражі, залишаючись у межах бібліотеки (в кращому разі – регіону), або ж в окремо взятому персональному комп'ютері довідково-бібліографічного відділу. З фінансових труднощів таке розпилення мізерних ресурсів бібліотек неприпустиме. Крім того, користувачі «світового павутиння» штучно позбавляються доступу до створених для них же джерел інформації.

Наявність довідково-бібліографічної інформації в електронній формі окремої бібліотеки служить базою для її введення до веб-сайта, забезпечення доступності довідково-бібліографічних ресурсів через мережу Інтернет. Бібліотека може використовувати веб-сайт для забезпечення доступу до:

- власного ДБА;
- фонду довідкових документів;
- фонду бібліографічних посібників;
- фонду виконаних довідок;
- бібліографічного обслуговування в режимі «запит-відповідь».

Ці напрями діяльності здійснюються в локальному та інтерактивному режимі для довідково-бібліографічного обслуговування як своїх, так і чисельних користувачів мережі. У практиці роботи вітчизняних бібліотек останній напрям – власне довідково-бібліографічне обслуговування користувачів за допомогою веб-сайтів (розповсюджений у розвинених країнах світу), – недостатньо поширений через слабкий розвиток телекомунікаційних технологій, значні матеріальні і трудові витрати.

Використання веб-сайтів як засобу оптимізації довідково-бібліографічного обслуговування передбачає визначення принципів і пріоритетів формування електронних довідково-бібліографічних ресурсів (ДБР). Як свідчить досвід вітчизняних і зарубіжних бібліотек [1; 4], електронні ДБР складають електронні каталоги, бібліографічні бази даних, бази даних персоналій, видання на CD-ROM, а також потенційно існуючі елементи віртуальних довідково-бібліографічних ресурсів, серед яких функціонують енциклопедії, бібліографічні і біобібліографічні словники, фактографічні БД; сайти і сторінки довідкового характеру, путівники по ресурсах в Інтернет і т.ін. На рис. подається співвідношення традиційних та електронних довідково-бібліографічних ресурсів як бази ДБО бібліотек.

Нині перевага надається створенню власних довідково-бібліографічних ресурсів кожною окремою бібліотекою. Наступним кроком має стати об'єднання окремих довідково-бібліографічних ресурсів на базі веб-технологій бібліотек регіону, країни, світу. Користь від такої співпраці є очевидною. Перш за все,

користувачі матимуть можливість використовувати всі накопичені ресурси; створювачі цієї продукції – ознайомитися з досвідом колег, удосконалювати свою кваліфікацію, запобігати дублювання при створенні передбачуваних довідок за тематикою, проблематикою, персоналіями і т.ін. Призначення і переваги електронних ДБР як бази ДБО полягає в зростанні доступності інформації; можливості її багаторазового використання чисельними користувачами; компактному і довгостроковому збереженні інформації; необмеженому тиражуванні і т.ін.

Основними організаційними формами ДБО в Інтернет є: а) он-лайнний довідковий «стіл» для задоволення запитів користувачів по e-mail, телефону, пошті, через друкування копій документів і довідок; б) центральна електронна довідково-бібліографічна служба випереджуючого (оперативного) характеру, об'єднана єдиною локальною, регіональною, національною або світовою комп'ютерною мережею з виходом в Інтернет. Кожна з них має власну технологію створення й використання. Зазвичай, адресні (бібліотечно-адресні) довідки виконуються за допомогою довідкового «стола»; тематичні, уточнюючі, фактографічні – через довідкову службу. Користувачі мають змогу надати перевагу будь-якому організаційному варіанту ДБО для отримання відповіді на свій запит через веб-сайт.

Веб-сайти, маючи бібліографічну, фактографічну і повнотекстову інформацію, сприятимуть виконанню бібліотеками бібліографічних, тематичних, фактографічних запитів, уточнюючих, адресних та ін. довідок. Серед переваг веб-сайтів як засобів оптимізації довідково-бібліографічного обслуговування можна виокремити: розширення доступу та спектра інформації, продуктів і послуг ДБО; максимальне охоплення реальних і потенційних користувачів; орієнтацію на точне задоволення запиту й оперативне отримання відповіді; забезпечення користувачів повною, достовірною та якісною інформацією про документи, що містить відповіді на запит; отримання релевантних документів за темою запиту в друкованій чи електронній формі; можливість отримання комплексного ДБО і консультації персоналу; забезпечення маневреності пошуку інформації; інтеграцію з веб-сайтами інших бібліотек регіону, країни, світу; можливість задоволення запиту власними силами або ресурсами інших бібліотек; передбачуваність доставки інформації, документів чи довідок безпосередньо по e-mail, пошті, МБА; можливість обліку відвідувань сайта і видачі довідок; можливість створення і зберігання фонду виконаних довідок; рекламування власних продуктів і послуг ДБО і т.ін. Використання веб-сайтів у ДБО бібліотек передбачає створення надійного довідкового апарату для забезпечення зручності пошуку і використання гіперпосилань, регулярну актуалізацію та інформаційну підтримку (адміністрування, оновлення інформації) веб-сайта.

Застосування веб-сайтів у довідково-бібліографічному обслуговуванні користувачів потребує подальшої розробки теоретико-методичних засад цієї

Склад традиційних ДБР	Склад власних електронних ДБР	Склад віртуальних ДБР
Система традиційних (карткових, друкованих) каталогів і картотек (у т.ч. картотека персоналій)	Система електронних каталогів (ЕК), бібліографічних БД (у т.ч. БД персоналій)	Власні ЕК в Інтернет; власні БД в Інтернет (у т.ч. БД персоналій)
Фонд довідкових видань	Енциклопедії, довідники, словники, фактографічні БД на CD-ROM, веб-сайти, веб-сторінки	Енциклопедії, довідники, словники, фактографічні БД, інші сайти і сторінки довідкового характеру в Інтернет
Фонд бібліографічних посібників	Бібліографічні БД та ЕК інших бібліотек на CD-ROM	Бібліографічні БД та ЕК інших бібліотек в Інтернет, пошукові ресурси Інтернет (пошукові машини, довідники, каталоги та ін.)
Фонд виконаних довідок	Бібліографічні, фактографічні, повнотекстові БД з найскладніших, найактуальніших запитів	Путівники по ресурсах Інтернет, створені бібліотеками з найскладніших, найактуальніших запитів

Рис. Традиційні та електронні довідково-бібліографічні ресурси як база ДБО бібліотек

сфери діяльності. Зокрема потребує вдосконалення система обліку довідок у бібліотеках через збільшення числа параметрів (основних ознак), за якими класифікуються довідки. Додатково до тих ознак, які складають основу класифікації довідок (користувачка група; мета запиту; тип довідки; галузь знання, з якої її виконують; форма надання; відділ бібліотеки; адресат), необхідно введення нових параметрів (кількість відвідувань веб-сайта, цільове і читачке призначення; зміст; категорія складності; метод відбору; обсяг включеного матеріалу; частота запитів). Лише таким чином може отримати достатні і порівняльні дані для аналізу й оцінки ДБО. Потребує додаткового опрацювання «шлях довідки» в цілому: прийом, уточнення, оформлення запиту, бібліографічний пошук, облік довідок. Оптимальне використання веб-серверів для здійснення локального і глобального довідково-бібліографічного обслуговування користувачів передбачає досконале володіння співробітниками довідково-бібліографічних служб бібліотек веб-технологіями, а користувачів – основами інформаційної культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ГОСТ 7.0-99 СИБИД. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определение. – Минск, 1999. – 23 с.
2. Интернет и межбиблиотечная кооперация. – Минск: Красико-Принт, 2001. – 55 с.

3. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания. – М., 1995. – 268 с.
4. Успенский И. Энциклопедия Интернет-бизнеса. – СПб.: Питер, 2001. – 432 с.: ил.
5. Філіппова Л. Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті // Бібл. планета. – 2001. – № 3. – С. 12 – 15.
6. Швецова-Водка Г.М. Загальне бібліографознавство: (Основи теорії бібліографії): Навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Рівн. держ. ін-т культури. – Рівне: РДІК, 1995. – 183 с.

Надійшла до редколегії 30.01.2002 р.

УДК 378.147:004.4+023.5

А. Г. ГОЛОВКО

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦИКЛУ

Розглядається проблема комп'ютеризації навчальних дисциплін бібліотечно-інформаційного циклу. Подається огляд програмного забезпечення, яке використовується для комп'ютеризації.

Загальновідомо, що комп'ютеризація будь-якої галузі наукової чи практичної діяльності починається з використання універсальних програмних продуктів, які забезпечують реалізацію більшості основних завдань, і лише на подальших етапах виникає потреба в розробці «власного» програмного забезпечення.

Однак, щоб приступити до роботи, – а мова йде про комп'ютеризацію конкретних навчальних курсів «Книгознавство. Історія книги» та «Статистика друку», – потрібно насамперед визначитися, на яких персональних комп'ютерах (ПК) ми будемо здійснювати переклад інформації в електронний формат і на якій платформі. Сьогодні визначальними є дві архітектури користувальних ПК – МАС та РС (ІВМ сумісні).

Перші зорієнтовані, в основному, на роботу з графікою, відео, широко використовуються в різних видавничих, рекламних та інших цілях. ПК другого типу більш розповсюджені і популярні, однак не мають чіткого цільового призначення, оскільки передбачають широкий спектр використання – від елементарної роботи в офісі до надскладних прогностичних розрахунків. Саме тому архітектура РС для вирішення поставленого завдання – комп'ютеризація навчальних дисциплін соціогуманітарної сфери – є найприйнятнішою.

Стосовно платформи – операційної системи (ОС), то слід пам'ятати, що їх існує декілька видів, які відрізняються ступенем надійності, рівнем апаратної підтримки, інтерфейсу і мірою сприяння її різноманітним функціям. Поділяються вони на дві основні групи: мережеві ОС (Windows 2000 Server, Unix-